

NVRR–Metadossier Energietransitie

Overzicht resultaten – Do's & Don'ts –
Lijst Rekenkamerrapporten

Project uitgevoerd door

CORINE BAARDA

In opdracht van NVRR
Februari 2024

Inhoudsopgave

1.	Energietransitie	3
2.	Hoofd- en subthema's database Energietransitie.....	6
3.	Resultaten inhoud Rekenkamerrapporten	7
3.1	Inleiding	7
3.2	Centrale vragen	7
3.3	Normen.....	8
3.4	Conclusies en aanbevelingen	9
3.4.1	Conclusies	9
3.4.2	Aanbevelingen	12
4.	Tips & Tricks en Do's & Don'ts	15
5.	Rekenkamerrapporten in het NVRR-Metadossier Energietransitie	21

1. Energietransitie

Klimaatwet en Klimaatakkoord

In 2019 is de Klimaatwet aangenomen door de Tweede Kamer waarin is vastgelegd dat, ten opzichte van 1990, in 2030 49% en in 2050 95% minder broeikasgassen moeten worden uitgestoten. In de Klimaatwet staat niet hoe deze doelen gehaald gaan worden. Daarvoor zijn in het Klimaatakkoord van 2019 afspraken gemaakt met betrokken maatschappelijke partijen op het gebied van:

- Elektriciteit: In 2030 komt 70% van alle elektriciteit uit hernieuwbare bronnen. Dat gebeurt met windturbines op zee, op land en met zonnepanelen op daken en in zonneparken.
- Gebouwde omgeving: In 2050 moeten 7 miljoen woningen en 1 miljoen gebouwen van het aardgas af. Dat gaat wijk voor wijk. Gemeentes weten in 2021 welke wijk, wanneer aan de beurt is. Bewoners worden daarbij betrokken.
- Industrie: In 2050 is de industrie circulair en stoot vrijwel geen broeikasgas meer uit. In 2030 moet de industrie al flink minder CO₂ uitstoten. Dat is een tussenstap op weg naar volledige duurzaamheid.
- Landbouw en landgebruik: In 2050 moet de landbouw en het landgebruik klimaatneutraal zijn.
- Mobiliteit: Mobiliteit in 2050 is emissieloos en van hoge kwaliteit.

Regionale Energiestrategie (RES)

Al in 2017 gaven de koepels van gemeenten (VNG), provincies (IPO) en de waterschappen (UvW) aan het kabinet aan samen te willen bijdragen aan de verduurzaming van Nederland. Deze samenwerking heeft via het Klimaatakkoord vorm gekregen in de Regionale Energiestrategie, kortweg RES. In de RES staat hoeveel en waar er grootschalig zonne- en windenergie zal worden opgewekt. Gemeenten, provincies en waterschappen stelden 30 energieregio's in Nederland samen, die elk een RES maakten. In elke regio werken zij samen met inwoners, bedrijfsleven, netbeheerders, energiecoöperaties en maatschappelijke organisaties.

Het vaststellen van de RES door gemeenteraden, provinciale staten en de algemeen besturen van de waterschappen betekent niet dat besluitvorming door deze volksvertegenwoordigers een afgelopen traject is. Elke RES moet namelijk elke twee jaar een voortgangsrapportage uitbrengen die moet worden voorgelegd aan de volksvertegenwoordigers. Daarnaast kan de RES op een zelf te bepalen tijdstip herijkt worden.

Rollen en taken gemeenten, provincies en waterschappen

In het kader van RES hebben gemeenten een belangrijke regierol in de wijkgerichte warmtetransitie. Iedere gemeente moest vóór eind 2021 een transitievisie warmte opstellen waarin het tijdspad is opgenomen voor het aardgasvrij maken van de gemeente. In meer detail moet dit per wijk, buurt of kern zijn uitgewerkt in een uitvoeringsplan. Verder hebben gemeenten een rol in o.a. CO₂-reductie in de gemeentelijke organisatie, afval en circulaire economie en verduurzaming van maatschappelijk vastgoed.

Provincies verbinden op regionaal niveau de betrokken partijen met elkaar, maar maken ook duurzame investeringen mogelijk. Zij investeren bijvoorbeeld in de ontwikkeling van nieuwe technieken voor het hergebruik van grondstoffen. Ook zetten zij in op innovatieve duurzame oplossingen in het openbaar vervoer, zoals energiezuinig asfalt, zero-emissiebussen en laadpalen. Hiernaast maken de provincies ruimte voor zonnepanelen en windmolens in het landschap en bevorderen zij duurzame land- en glastuinbouw.

De waterschappen spelen een rol door te investeren in zonne- en windenergie, maar ook bij het opwekken van biogas via zuiveringsslib, afval dat overblijft na het zuiveren van rioolwater, en het verwarmen en koelen van gebouwen met oppervlaktewater, afvalwater of drinkwater (aquathermie). De ambitie van de waterschappen is om energieneutraal te zijn in 2025.

In het rapport *Uitvoeringskosten van het Klimaatakkoord voor decentrale overheden in 2022 – 2030* gepubliceerd in 2020 door de Raad voor het Openbaar Bestuur, staat welke taken gemeenten, provincies en waterschappen hebben op basis van het Klimaatakkoord. Zie onderstaande samenvattende overzichten uit het betreffende rapport.

Tabel I Taken gemeenten

Overkoepelend	1.1	1.2			
	Monitoren en herijken RES	Vergoeden planschade			
Gebouwde omgeving	2.1	2.2	2.3	2.4	
	Opstellen wijkuitvoeringsplan	Uitvoeren wijkuitvoeringsplan, begeleiden bewoners	Samenwerken met corporaties en VVE's	Vergunningverlening, handhaven, toezicht	
Gebouwde omgeving	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9
	Verzorgen gemeentebrede communicatie (energieloket)	Verduurzamen eigen vastgoed	Verduurzamen maatschappelijk vastgoed	Verduurzamen overige utiliteitsbouw	Monitoren en herijken transitievisie warmte
Mobiliteit	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5
	Onderzoeken energiebehoefte laadinfra	Aansluiten bij regionale aanbesteding laadinfra	Opstellen regionaal programma emissieloos	Vormgeven zero-emissiezones*	Handhaven zero-emissiezones*
Mobiliteit	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
	Extra aanpassen stedelijke infrastructuur	Stimuleren deelconcepten	Verduurzamen eigen mobiliteit	Klimaatneutraal inkopen Grond-Weg- Waterwerken	Handhaven CO ₂ norm mobiliteit
Industrie	4.1	Handhaven CO ₂ -besparingsplicht			
Landbouw	5.1	5.2	5.3	5.4	
	Aansluiten bij progr. veenweidegebied	Ondersteunen landbouwbedrijven	Vergroten areaal natuur (ook op eigen grond)	Aanpakken voedselverspilling	
Elektriciteit	6.1	6.2			
	Stimuleren zonneweides	Stimuleren windparken			
Ondersteunende processen	7.1	7.2	7.3	7.4	7.5
	HR	Faciliteir en ICT	Juridische zaken	Financiën en control	Implementatiekosten

Tabel II Taken provincies

Overkoepelend	1.1	1.2			
	Monitoren en herijken RES	Vergoeden planschade			
Gebouwde omgeving	2.1	2.2			
	Ontwikkelen warmtebronnen	Verduurzamen eigen vastgoed			
Mobiliteit	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5
	Aanwijzen locaties snellaadinfra	Aanbesteden laadpunten	Inzetten eigen infra voor energieopwekking	Klimaatneutraal inkopen Grond-Weg- Waterwerken	Inrichten en versterken reg. mobiliteitsplatform
Mobiliteit	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
	Opstellen regionaal programma emissieloos	Faciliteren zero-emissie busvervoer	Stimuleren deelconcepten	Verduurzamen eigen mobiliteit	Aanpakken onderwistijden en hyperspits
Mobiliteit	3.11	Handhaven CO ₂ norm mobiliteit			
	4.1	4.2	4.3		
Industrie	Handhaven verbreding energiebesparingsplicht	Verlenen vergunningen CO ₂ -maatregelen	Inpassen warmtenetten in infrastructuur		
	5.1	5.2	5.3		
Landbouw	Uitvoeren en monitoren progr. veenweidegebied	Ondersteunen landbouwbedrijven	Voeren van klimaatgericht natuurbeleid		
	6.1	6.2			
Elektriciteit	Stimuleren zonneweides	Stimuleren windparken			
	7.1	7.2	7.3	7.4	7.5
Ondersteunende processen	HR	Faciliteir en ICT	Juridische zaken	Financiën en control	Implementatiekosten

Tabel III Taken waterschappen

Overkoepelend	1.1				
	Meewerken aan monitoring en herijking RES				
Gebouwde omgeving	2.1	2.2	2.3	2.4	
	Ontwikkelen warmtebronnen en -netten	Inzetten biogas en groen gas voor warmte	Inzetten aquathermie voor warmte	Verduurzamen eigen vastgoed	
Mobiliteit	3.1	3.2			
	Klimaatneutraal inkopen Grond-Weg- Waterwerken	Verduurzamen eigen mobiliteit			
Industrie	4.1	4.2			
	Reduceren energiebehoefte installaties	Reduceren emissies waterzuivering			
Landbouw	5.1	5.2			
	Uitvoeren en monitoren progr. veenweidegebied	Verkennen potentie groen op eigen grond			
Elektriciteit	6.1	6.2	6.3		
	Beschikbaar stellen grond voor duurzame energie	Verlenen vergunningen voor duurzame energie	Organiseren communicatie en participatie		
Ondersteunende processen	7.1	7.2	7.3	7.4	7.5
	HR	Faciliteir en ICT	Juridische zaken	Financiën en control	Implementatiekosten

Websites met meer informatie over de energietransitie

- Informatie van RIVM over de verschillende onderwerpen die te maken hebben met de energietransitie en cijfers hoe het ermee staat:
<https://www.rivm.nl/onderwerpen/energietransitie>
- Nationaal Programma Regionale Energiestrategie:
<https://www.regionale-energiestrategie.nl/default.aspx>
- Regionale Klimaatmonitor van de Rijksoverheid die decentrale overheden voorziet van monitorinformatie waarmee zij hun beleidsdoelen kunnen volgen en hun beleid kunnen evalueren en bijsturen:
<https://klimaatmonitor.databank.nl>
- Rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving met ramingen van broeikasgasemissies, hernieuwbare energie en energiebesparing. Recente rapport:
[Rapport Klimaat- en energieverkenning 2023](#)
- Informatie van de Rijksoverheid aan bedrijven en particulieren en voorbeeldverhalen:
<https://zetookdeknopom.nl/>

2. Hoofd- en subthema's database Energietransitie

Het metadossier Energietransitie is gemaakt op basis van een inventarisatie van Rekenkameronderzoeken op dit beleidsterrein. De database die de NVRR heeft gemaakt bevat veel informatie uit die Rekenkameronderzoeken. Deze informatie is geordend op basis van een aantal hoofd- en subthema's. Tabel 1 geeft een overzicht van de thema's voor Energietransitie.

Tabel 1 Hoofd- en subthema's inventarisatie Energietransitie

Hoofdthema's	Subthema's
Beleidskaders	Wet- en regelgeving
	Beleid(sdoelen)
	Regionale Beleid(svorming)
Financiën	Budget
	Begroting/Jaarverslag
	Uitgaven
Sturing	Sturende rol college
Kaderstelling	Kaderstellende rol
Controle	Controlerende rol
Toezicht	Monitoring
	Evaluatie/onderzoek
Informatievoorziening	Informatievoorziening sturing
	Informatievoorziening kaderstelling
	Informatievoorziening controle
Organisatie	Organisatie energietransitie
	(Strategisch) personeel(sbeleid)
Praktijk uitvoering energietransitie	Uitvoering energietransitie
	Opwek
	Besparing
	Warmte
	Samenwerking uitvoering
	Rol inwoners en bedrijven
	Projecten energietransitie
Transportcapaciteit/netcapaciteit	
Prestaties	Prestaties energietransitie
Resultaat	Resultaat beleid energietransitie
Effectiviteit	Effectiviteit beleid energietransitie
Efficiëntie	Efficiëntie beleid energietransitie

De hoofdthema's zijn gebruikt voor het inventariseren van de *centrale vragen* van de Rekenkamerrapporten. De subthema's zijn gebruikt voor het inventariseren van de *normen*, de *onderzoeksvragen*, de *conclusies* en de *aanbevelingen* die zijn beschreven in de rapporten.

Om gericht informatie te kunnen zoeken in het Metadossier kan gebruik worden gemaakt van een aantal filters, waaronder inwonersaantal. Voor het aantal inwoners van de gemeenten in het Metadossier Energietransitie zijn CBS-gegevens gebruikt die betrekking hebben op 2023. Voor de provincies zijn de aantallen gebaseerd op CBS-gegevens van september 2022 en voor de waterschappen zijn de aantallen gebaseerd op de websites van de betreffende organisaties of Wikipedia.

3. Resultaten inhoud Rekenkamerrapporten

3.1 Inleiding

Om iets te kunnen zeggen over de inhoud van de Rekenkamerrapporten die over Energietransitie zijn geschreven, is nagegaan hoe vaak de hoofdthema's in de centrale vragen (§3.2) en de normen (§3.3) terugkomen én hoe vaak de subthema's in de conclusies en aanbevelingen (§3.4). In totaal zijn de rapporten van 40 Rekenkamer(cie)s geïnventariseerd: 31 rapporten van gemeentelijke Rekenkamer(cie)s, 6 van provinciale Rekenkamers en 3 van de Rekenkamercie's van waterschappen.

3.2 Centrale vragen

Tabel 2 geeft een overzicht van de verschillende hoofdthema's die in de centrale vragen van de Rekenkameronderzoeken voorkomen.¹

Tabel 2 Centrale vragen Rekenkameronderzoek Energietransitie (n=40)

Centrale vragen	Aantal RK(cie)s	%
Praktijk uitvoering energietransitie	18	45%
Beleidskaders	16	40%
Effectiviteit	14	35%
Kaderstelling	11	28%
Controle	10	25%
Efficiëntie	8	20%
Resultaat	7	18%
Organisatie	6	15%
Sturing	5	13%
Informatievoorziening	3	8%
Prestaties	3	8%
Financiën	1	3%
Toezicht	0	0%

In tabel 2 valt het volgende op:

- Het hoofdthema dat het vaakst in de centrale vraag aan bod komt bij de Rekenkamer(cie)s is Praktijk uitvoering energietransitie (45%). Daarnaast is door 40% ervoor gekozen om het hoofdthema Beleidskaders te onderzoeken.
- Het hoofdthema Effectiviteit is in ruim $\frac{1}{3}$ van de Rekenkamerrapporten onderwerp van onderzoek. Efficiëntie wordt door een kleiner deel onderzocht, $\frac{1}{5}$ van de Rekenkamer(cie)s heeft dit hoofdthema opgenomen in de centrale vraag.
- De hoofdthema's Kaderstelling en Controle worden door ongeveer $\frac{1}{4}$ van de Rekenkamer(cie)s in de centrale vraag genoemd.
- Opvallend is dat, de voor raden (ook) belangrijke, hoofdthema's Financiën en Toezicht in bijna geen enkel onderzoek bij de centrale vragen terugkomen. Maar ook Prestaties en Informatievoorziening krijgen van weinig Rekenkamer(cie)s aandacht in de centrale vraag.

¹ Een centrale vraag kan betrekking hebben op meerdere hoofdthema's, waardoor het totaal in de tabel optelt tot meer dan 40.

3.3 Normen

De normen die de Rekenkamer(cie)s hebben geformuleerd, geven ook een indicatie van de onderwerpen die zijn onderzocht op het gebied van Energietransitie.² Tabel 3 geeft een overzicht van de hoofdthema's waarover normen zijn geformuleerd door 25 Rekenkamer(cie)s.³

Tabel 3 Normen Rekenkameronderzoek Energietransitie (n=25)

Normen	Aantal RK(cie)s	%
Beleidskaders	21	84%
Kaderstelling	21	84%
Informatievoorziening	21	84%
Praktijk uitvoering energietransitie	20	80%
Organisatie	19	76%
Sturing	15	60%
Controle	15	60%
Effectiviteit	15	60%
Financiën	13	52%
Toezicht	11	44%
Resultaat	9	36%
Efficiëntie	6	24%
Prestaties	5	20%

Uit tabel 3 blijkt het volgende:

- Het hoofdthema Beleidskaders, dat redelijk scoort bij de *centrale vragen* (40%) (zie tabel 2), scoort het hoogst wat betreft de normen; 84% van de Rekenkamer(cie)s heeft over dit hoofdthema normen geformuleerd.
- Waar het hoofdthema Praktijk uitvoering energietransitie het hoogst scoorde bij de *centrale vragen* (45%) heeft ook een grote meerderheid (80 %) er één of meer normen over geformuleerd.
- Opvallend is dat er over Kaderstelling en Controle, vergeleken met de *centrale vragen* (resp. 28% en 25%), veel meer Rekenkamer(cie)s normen geformuleerd hebben, respectievelijk 84% en 60%.
- Datzelfde geldt voor Informatievoorziening waarvoor, vergeleken met de *centrale vragen* (8%), veel meer Rekenkamer(cie)s normen voor hebben geformuleerd (84%).
- Ook voor het hoofdthema Organisatie dat relatief laag scoort bij de *centrale vragen* (15%), heeft een ruime meerderheid (76%) van de Rekenkamer(cie)'s normen geformuleerd.
- Hoewel de hoofdthema's Financiën en Toezicht in bijna geen enkel onderzoek bij *centrale vragen* terugkomen, heeft een meerderheid van de Rekenkamer(cie)s daarover wel normen opgenomen in hun rapport (resp. 44% en 52%).

² De normen in de Rekenkamerrapporten zijn geïnventariseerd op basis van meerdere subthema's (zie tabel 1). Om de scores op de normen beter te kunnen vergelijken met de scores op de centrale vragen, zijn in tabel 3 voor de normen de scores op hoofdthema's weergegeven.

³ 15 van de 40 Rekenkamer(cie)s hebben géén normenkader gebruikt/opgenomen in het rapport.

3.4 Conclusies en aanbevelingen

De conclusies en aanbevelingen zijn geïnventariseerd op basis van de 28 subthema's die onder de 13 hoofdthema's vallen (zie tabel 1).

Hoofdthema's met één subthema

Zeven hoofdthema's hebben één subthema. Dit zijn de hoofdthema's: Sturing, Kaderstelling, Controle, Prestaties, Resultaat, Effectiviteit en Efficiëntie. Omdat deze hoofdthema's slechts één subthema hebben, zijn de aantallen (die in de tabellen staan) onderling vergelijkbaar. De aantallen geven namelijk het aantal Rekenkamer(cie)s weer dat de betreffende subthema's in hun conclusies dan wel aanbevelingen heeft opgenomen

Hoofdthema's met meerdere subthema

De overige zes hoofdthema's hebben meerdere subthema's. Dit zijn de hoofdthema's: Beleidskaders, Financiën, Toezicht, Informatievoorziening, Organisatie en Praktijk uitvoering energietransitie. Omdat het aantal subthema's per hoofdthema verschilt zijn de aantallen in de tabellen *niet* onderling vergelijkbaar. De tabellen geven wel een indicatie welke thema's veel voorkomen in de conclusies en aanbevelingen.

3.4.1 Conclusies

Conclusies hoofdthema's met één subthema

In tabel 4 staat per hoofdthema (met één subthema) het aantal Rekenkamer(ie)s dat conclusies heeft getrokken waarin het betreffende thema aan bod komt. In de 4e kolom staan de percentages.

Tabel 4 Conclusies: hoofdthema's met één subthema (n=40)

Hoofdthema's	Subthema's	Aantal Rk(cie)s	%
Kaderstelling	Kaderstellende rol	32	80%
Effectiviteit	Effectiviteit energietransitie	29	73%
Sturing	Sturende rol college	24	60%
Controle	Controlerende rol	19	48%
Resultaat	Resultaat energietransitie	14	35%
Efficiëntie	Efficiëntie energietransitie	9	23%
Prestaties	Prestaties energietransitie	6	15%

In tabel 4 is het volgende te zien:

- Een ruime meerderheid van de Rekenkamer(cie)s trekt conclusies over Kaderstelling (80%). Dit is niet in lijn met de verwachting op basis van de *centrale* vragen, aangezien slechts 28% aandacht had voor dit thema in de *centrale vraag* (zie tabel 2), maar wel in lijn met het aantal Rekenkamer(cie)s dat hiervoor aandacht heeft bij de *normen* (84%) (zie tabel 3).
- Opvallend is dat, in vergelijking met het hoofdthema Kaderstelling, veel minder Rekenkamer(cie)s conclusies trekken over de Controlerende rol (48%).
- Ook het thema Sturing komt veel meer aan bod bij de conclusies (60%) dan bij de *centrale vragen* (13%), maar dit is wel weer in lijn met het percentage Rekenkamer(cie)s dat voor dit thema *normen* heeft geformuleerd (60%).

- Verder trekken veel Rekenkamer(cie)s (73%) conclusies over het thema Effectiviteit, terwijl maar 35% hiervoor aandacht heeft in de *centrale vraag*. Wel heeft 60% er *normen* voor geformuleerd.
- Het percentage Rekenkamer(cie)s dat conclusies heeft getrokken over Efficiëntie (23%) is in lijn met de verwachting op basis van de *centrale vragen* (20%) en de *normen* (24%).

Conclusies hoofdthema's met meerdere subthema's

Tabel 5 geeft een overzicht van de vijf hoofdthema's met meerdere subthema's.

Tabel 5 Hoofdthema's met >1 subthema's

Hoofdthema's	Aantal subthema's
Praktijk uitvoering energietransitie	8
Informatievoorziening	3
Financiën	3
Beleidskaders	3
Toezicht	2
Organisatie	2

In de tabellen 5a t/m 5f wordt hierna per hoofdthema beschreven hoeveel Rekenkamer(cie)s op ieder subthema conclusies hebben getrokken.

Conclusies Praktijk uitvoering energietransitie

Tabel 5a geeft een overzicht van de subthema's van het hoofdthema Praktijk uitvoering energietransitie. Voor elk subthema is aangegeven hoeveel Rekenkamer(cie)s er conclusies over hebben geformuleerd.

Tabel 5a Conclusies Praktijk uitvoering energietransitie (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Uitvoering energietransitie	30	75%
Rol inwoners en bedrijven	21	53%
Samenwerking uitvoering	18	45%
Opwek	14	35%
Warmte	11	28%
Projecten energietransitie	9	23%
Besparing	8	20%
Transportcapaciteit/netcapaciteit	3	8%

In tabel 5a is ten aanzien van de Praktijk uitvoering energietransitie het volgende te zien:

- Zoals verwacht op basis van de *centrale vragen* (45%), trekt een meerderheid van de Rekenkamer(cie)s (75%) één of meerdere conclusies over de Praktijk uitvoering energietransitie. Wat opvalt is dat het percentage bij de conclusies wel veel hoger is.
- De Rekenkamer(cie)s trekken vooral conclusies over de Uitvoering van de energietransitie in het algemeen (75%) en de rol van inwoners en bedrijven (53%).
- De overige subthema's komen (veel) minder vaak aan bod in de conclusies, waarbij vooral voor het subthema Transportcapaciteit/netcapaciteit nauwelijks aandacht is van de Rekenkamer(cie)s; slechts 8% heeft hierover conclusies getrokken.

Conclusies Informatievoorziening

Tabel 5b Conclusies Informatievoorziening (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Informatievoorziening kaderstelling	25	63%
Informatievoorziening sturing	17	43%
Informatievoorziening controle	7	18%

Een ruime meerderheid (63%) van de Rekenkamer(cie)s trekt conclusies over de Informatievoorziening. Dit is opvallend omdat het hoofdthema Informatievoorziening veel minder vaak voorkomt bij de *centrale vragen* (8%) (zie tabel 2). Wel heeft 84% *normen* voor Informatievoorziening geformuleerd (zie tabel 3).

Conclusies Financiën

Tabel 5c Conclusies Financiën (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Budget	15	38%
Uitgaven	11	28%
Begroting/Jaarverslag	8	20%

Uit tabel 5c blijkt dat een minderheid van de Rekenkamer(cie)s conclusies heeft getrokken op het hoofdthema Financiën (38%). Dit was te verwachten gezien het feit dat slechts 3% hiervoor aandacht heeft in de *centrale vraag* van hun onderzoek (zie tabel 2). Het percentage is daarentegen wel veel lager dan het percentage Rekenkamer(cie)s dat hier *normen* over heeft geformuleerd (52%) (zie tabel 3).

Conclusies Beleidskaders

Tabel 5d Conclusies Beleidskaders (n=40)

Subthema 's	Aantal RK(cie)s	%
Beleid(sdoelen)	34	85%
Wet- en Regelgeving	7	18%
Regionale Beleid(svorming)	4	10%

Uit tabel 5d blijkt dat de meeste Rekenkamer(cie)s (85%) een conclusie trekken over Beleid(sdoelen) ten aanzien van energietransitie. Dit is opvallend omdat een minderheid (40%) in de *centrale vraag* aandacht had voor het hoofthema Beleidskaders. Conclusies over Regionale Beleids(vorming) zijn door enkele Rekenkamer(cie)s getrokken (10%)

Conclusies Toezicht

Tabel 5e Conclusies Toezicht (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Monitoring	18	45%
Evaluatie/Onderzoek	14	35%

Uit tabel 5e blijkt dat een minderheid van de Rekenkamer(cie)s een conclusie trekt over Toezicht (45%). Dit is vergelijkbaar met het percentage dat hiervoor *normen* heeft geformuleerd (44%) (zie tabel 3), maar is niet in lijn met de *centrale vragen* waarin geen enkele Rekenkamer(cie) hiervoor aandacht heeft (zie tabel 2).

Conclusies Organisatie

Tabel 5f Conclusies Organisatie (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Organisatie energietransitie	24	60%
(Strategisch) personeel(sbeleid)	9	23%

In tabel 5f is te zien dat een meerderheid van de Rekenkamer(cie)s (60%) conclusies trekt op het hoofdthema Organisatie. Ook dit wijkt weer af van de *centrale vraag* (15%), maar is in lijn met de *normen* (76%).

3.4.2 Aanbevelingen

Aanbevelingen hoofdthema's met één subthema

In tabel 6 staat per hoofdthema (met één subthema) het aantal Rekenkamer(ie)s dat aanbevelingen heeft geformuleerd waarin het betreffende thema aan bod komt. In de 4e kolom staan de percentages.

Tabel 6 Aanbevelingen: hoofdthema's met één subthema (n=40)

Hoofdthema's	Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Kaderstelling	Kaderstellende rol	31	63%
Sturing	Sturende rol college	25	63%
Effectiviteit	Effectiviteit energietransitie	16	40%
Controle	Controlerende rol	15	38%
Efficiëntie	Efficiëntie energietransitie	4	10%
Resultaat	Resultaat energietransitie	4	10%
Prestaties	Prestaties energietransitie	1	3%

In tabel 6 is het volgende te zien:

- De belangrijkste thema's waarop de Rekenkamer(cie)s aanbevelingen hebben gedaan zijn Kaderstelling en Sturing (beide 63%). Dit is in lijn met de *conclusies*. Het percentage dat *conclusies* trekt over Kaderstelling ligt wel een stuk hoger (80%) (zie tabel 4).
- Op het thema Controle is het percentage Rekenkamer(cie)s dat hierover aanbevelingen doet (38%) iets lager dan het percentage dat over dit thema *conclusies* trekt (48%).
- In de tabel valt verder op dat op het thema Effectiviteit minder dan de helft van de Rekenkamer(cie) aanbevelingen formuleert (40%), terwijl een ruime meerderheid hierover *conclusies* heeft getrokken (73%).
- Tot slot valt op dat er zeer weinig aanbevelingen zijn gedaan over de Efficiëntie, het Resultaat en de Prestaties, terwijl er wel meer Rekenkamer(cie)s zijn die over deze thema's *conclusies* hebben getrokken (resp. 23%, 35% en 15%).

Aanbevelingen hoofdthema's met meerdere subthema's

Bij de aanbevelingen zijn er weer vijf hoofdthema's die meerdere subthema's hebben (zie tabel 5 voor een overzicht). In de tabellen 7a t/m 7f wordt hierna weer per hoofdthema beschreven hoeveel Rekenkamer(cie)s op ieder subthema aanbevelingen hebben gedaan.

Aanbevelingen Praktijk uitvoering Energietransitie

Tabel 7a Aanbevelingen Praktijk uitvoering energietransitie (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Rol inwoners en bedrijven	24	60%
Uitvoering energietransitie	17	43%
Samenwerking uitvoering	14	35%
Opwek	10	25%
Projecten energietransitie	6	15%
Warmte	5	13%
Transportcapaciteit/netcapaciteit	3	8%
Besparing	2	5%

In tabel 7a is ten aanzien van Praktijk uitvoering energietransitie het volgende te zien:

- De meeste Rekenkamer(cie)s (60%) doen aanbevelingen over de Rol van inwoners en bedrijven. Dit is in lijn met de *conclusies* (53%) (zie tabel 5a).
- Opvallend is dat over de Uitvoering v energietransitie een minderheid (43%) aanbevelingen doet, terwijl een meerderheid hierover *conclusies* heeft getrokken (75%).
- De overige subthema's komen in lijn met de *conclusies* (veel) minder vaak aan bod.

Aanbevelingen Informatievoorziening

Tabel 7b Aanbevelingen Informatievoorziening (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Informatievoorziening controle	30	75%
Informatievoorziening kaderstelling	18	45%
Informatievoorziening sturing	9	23%

Waar 63% van de Rekenkamer(cie)s *conclusies* trekt over Informatievoorziening (zie tabel 5b), doet iets meer (75%) daarover een aanbeveling, met name voor het vervullen van de controlerende rol. Voor Informatievoorziening kaderstelling (45%) en sturing (23%) zijn de percentages lager, maar ook in lijn met de percentages voor deze subthema's bij de *conclusies* (resp. 43% en 18%).

Aanbevelingen Financiën

Tabel 7c Aanbevelingen Financiën (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Budget	14	35%
Begroting/Jaarverslag	8	20%
Uitgaven	6	15%

In tabel 7c valt op dat een minderheid van de Rekenkamer(cie)s aanbevelingen heeft gedaan die betrekking hebben op het thema Financiën. Dit is in lijn met de *conclusies* (zie tabel 5c).

Aanbevelingen Beleidskaders

Tabel 7d Aanbevelingen Beleidskaders (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Beleid(sdoelen)	35	88%
Wet- en Regelgeving	7	18%
Regionale Beleid(svorming)	5	13%

Evenals bij de *conclusies* (zie tabel 5d) blijkt uit tabel 7d dat de meeste Rekenkamer(cie)s (88%) aanbevelingen doen over Beleid(sdoelen) en veel minder Rekenkamer(cie)s aanbevelingen doen over Wet- en Regelgeving en Regionale Beleid(svorming).

Aanbevelingen Toezicht

Tabel 7e Aanbevelingen Toezicht (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Monitoring	22	55%
Evaluatie/onderzoek	21	53%

Uit tabel 7e blijkt, dat het aantal Rekenkamer(cie)s dat een aanbeveling doet over Toezicht in lijn ligt met de *conclusies* (zie tabel 5e); wel trekt een minderheid (45%) hierover *conclusies*, terwijl een kleine meerderheid (55%) aanbevelingen formuleert.

Aanbevelingen Organisatie

Tabel 7f Aanbevelingen Organisatie (n=40)

Subthema's	Aantal RK(cie)s	%
Organisatie energietransitie	24	60%
(Strategisch) personeel(sbeleid)	0	0%

In tabel 7f is te zien dat, evenals bij de *conclusies* (zie tabel 5f), een meerderheid van de Rekenkamer(cie)s aanbevelingen formuleert over de Organisatie van energietransitie in het algemeen (60%). Opvallend is dat geen enkele Rekenkamer(cie) aanbevelingen geeft over (Strategisch) personeelsbeleid, terwijl 23% hierover wel *conclusies* heeft getrokken.

4. Tips & Trics en Do's & Don'ts

Op basis van de inventarisatie die de NVRR heeft gemaakt van de Rekenkamerrapporten over de energietransitie, geven we een aantal algemene en specifieke tips/opmerkingen voor de Rekenkamer(cie)s die onderzoek willen gaan doen naar dit onderwerp.

Algemene tips/opmerkingen Rekenkameronderzoek

- Zorg voor een goede leesbaarheid van het rapport. Dit kan door:
  - Een duidelijke scheiding aan te brengen tussen de nota van bevindingen en het bestuurlijke rapport met de conclusies en aanbevelingen van de Rekenkamer(cie). Voorbeelden: o.a. Rekenkamer Oost-Nederland, Ridderkerk, Veldhoven, Harlingen, Hoekse Waard, Breda en Eindhoven.
  - Apart van of in het rapport de belangrijkste onderdelen van het rapport (bevindingen, conclusies en aanbevelingen) kort weer te geven op één A4 zoals de Rekenkamer(cie)s van Veenendaal, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg (in hun gezamenlijke onderzoek), Zeist, Hoeksche Waard (mbv een infographic) en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden hebben gedaan. Op het A4 van Zeist staat ook een infographic met een samenvatting van “het pad naar een energieneutraal Zeist”. Op het A4 van het hoogheemraadschap wordt verwezen naar succesverhalen. De Rekenkamer Zaanstad publiceerde naast het rapport een publiekssamenvatting.
  - Infographics of schema's te gebruiken. Zo heeft Rekenkamer(cie) Krimpenerwaard de rollen van raadsleden bij het opstellen van de RES in een infographic duidelijk gemaakt. De Rekenkamer(cie)s Alphen aan den Rijn, Stichtse Vecht, Krimpenerwaard, Hoogheemraadschap van Rijnland en Venray hebben met behulp van tijdlijnen/stroomschema's (de ontwikkeling van) beleid met betrekking tot de energietransitie in beeld gebracht. De Rekenkamer Nijmegen heeft infographics gebruikt ter verduidelijking en ondersteuning van de bevindingen.
  - Conclusies en aanbevelingen te formuleren in één zin (bijv. vetgedrukt, schuingedrukt of in een kleur) met daaronder een (korte) toelichting. Voorbeelden: Rekenkamer(cie)s Rotterdam, Zaanstad, Noordoostpolder, Oost-Nederland, Nijmegen en Stichtse Vecht.
  - Het rapport in een format op te maken dat digitaal goed leesbaar is door bijvoorbeeld met tabbladen te werken zoals de Rekenkamercommissie Veenendaal heeft gedaan.
- Neem *altijd* normen of een normenkader op in het rapport.⁴ Door normen te formuleren en op te nemen in het rapport, maak je het onderzoeksproces transparant voor de ambtelijke organisatie, het college, de gemeenteraad, provinciale staten of het algemeen bestuur van het waterschap; zij weten op basis van welke uitgangspunten de conclusies van het onderzoek getrokken zijn. Bij het opstellen van de normen kan je rekening houden met de volgende aspecten:
  - Als de uitvoering van een onderzoek door een extern onderzoeksbureau wordt gedaan, zorg dan als Rekenkamer(cie) dat er, voorafgaand aan de dataverzameling, ruimte en tijd wordt ingepland voor het opstellen van een normenkader.

---

⁴ 37,5% van de geïnventariseerde Rekenkamerrapporten over de energietransitie bevatten géén normenkader.

- Zorg dat er een relatie is tussen de normen en de centrale vragen en/of de onderzoeksvragen en/of de conclusies, voorbeelden: o.a. Rekenkamer(cie)s Ridderkerk, Harlingen, Utrecht en Veenendaal.
  - Overweeg om de gebruikte normen te operationaliseren of neem voor elke norm een of meerdere criteria op als richtlijn voor het toetsen of eraan is voldaan. Zo geeft de Rekenkamer Den Haag per norm aandachtspunten aan en heeft de Rekenkamer Utrecht per norm criteria opgenomen.
  - Let erop dat de normen geen onderzoeksvragen zijn zonder vraagteken.
  - Beschrijf duidelijk wat je met “het bereiken van doelen” bedoelt. Het bereiken van doelen kan namelijk betrekking hebben op doeltreffendheid, effectiviteit, resultaten, outcome, prestaties of maatschappelijke effect.
- Zorg dat de ambities van het onderzoek waargemaakt worden door alle (onderzoeks)vragen ook daadwerkelijk te beantwoorden. Tips hiervoor zijn:
- Voer een vooronderzoek uit. Dit helpt om erachter te komen of (onderzoeks)vragen onderzoekbaar zijn en kunnen leiden tot conclusies.
  - Check vooraf of je met de gekozen onderzoeksofzet daadwerkelijk antwoord krijgt op alle (onderzoeks)vragen en dat er niet een of meerdere vragen worden overgeslagen.
  - Check achteraf of alle (onderzoeks)vragen daadwerkelijk beantwoord zijn.
  - Formuleer onderzoeksvragen die antwoord kunnen geven op de centrale vraag.
  - Overweeg bij gebrek aan tijd, geld of onderzoekscapaciteit een quickscan te doen.
  - Ook een Rekenkamerbrief over de opzet van het beleid kan voor een raad al heel waardevol zijn en kost vaak minder tijd om uit te voeren.
- Zorg dat de conclusies in het bestuurlijk rapport niet een samenvatting van de bevindingen zijn, maar *bestuurlijke* conclusies. Vertaal daarvoor de feitelijke conclusies (van een onderzoeksbureau), naar bestuurlijke conclusies die je als Rekenkamer(cie) wil doen. Een vooraf goed uitgewerkt normenkader kan behulpzaam zijn om achteraf duidelijke, bestuurlijke conclusies te kunnen trekken.
- In verschillende rapporten wordt gesproken over “de gemeente”. Het is duidelijker om (vooral bij de conclusies en aanbevelingen) te spreken over het college en/of de gemeenteraad omdat beide andere functies, rollen en verantwoordelijkheden hebben. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor provincies en waterschappen.
- In verschillende rapporten is geen literatuurlijst opgenomen. Om de bevindingen die gebaseerd zijn op documenten te kunnen herleiden is het belangrijk deze wel toe te voegen.

Specifieke tips/opmerkingen onderzoek naar energietransitie

- De onderwerpen die op het terrein van de energietransitie onderzocht kunnen worden zijn eindeloos. Gemeenten, provincies en waterschappen hebben namelijk verschillende rollen en taken (zie ook samenvattende overzichten met taken op pag.4). Het is daarom van belang om onderzoek naar de energietransitie goed af te bakenen. Verschillende Rekenkamer(cie)s hebben dat gedaan door specifieke onderwerpen te onderzoeken. Zie onderstaand kader.

- o Beleids- en Besluitvormingsprocessen:
  - Amsterdam: Totstandkoming van het beleid ten aanzien van de verduurzaming van de warmtevoorziening.
  - Randstedelijke Rekenkamer: Besluitvorming en de informatievoorziening ten aanzien van het Warmtebedrijf Rotterdam.
  - Nijmegen: De besluitvorming rondom het warmtenet in een nieuwe wijk.
  - Krimpenerwaard: Rol van raad bij de totstandkoming van RES.
- o Sturing en Toezicht:
  - Zaanstad: Sturende rol van college ten aanzien van Warmtenetwerk.
  - Zaanstad: Toezicht op en de handhaving van de informatie- en energiebesparingsplicht bij bedrijven.
  - Rotterdam: Wijze waarop college invulling geeft aan governance van Warmtebedrijf.
- o Specifieke energieprojecten:
  - Utrecht: Twee (clusters van) projecten Zon op dak en Stimuleren van particuliere woningeigenaren.
  - Noordelijke Rekenkamer: Kosten en baten van projecten duurzame energieopwekking middels zonne- en windparken.
  - Rekenkamer Oost-Nederland: Opwekking van hernieuwbare energie.
- o Financiering van de energietransitie:
  - Zuidelijke Rekenkamer: Limburgs Energie Fonds (LEF).
- o Bewonersparticipatie:
  - Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer: Inwonersparticipatie bij opstellen RES.
  - Noordelijke Rekenkamer: Participatie van stakeholders (belangengroepen, bedrijven) en inwoners in de besluitvorming over de RES.
  - Den Haag: Bewonersparticipatie bij de warmtetransitie.
  - Hilversum: Rol van partijen en inwoners bij de energie- en warmtetransitie.

– De meeste Rekenkamer(cie)s hebben vooral documentonderzoek uitgevoerd en interviews gehouden met betrokkenen van binnen en buiten de overheidsorganisaties. Een aantal Rekenkamer(cie)s heeft ook andere methoden van onderzoek gebruikt:

- o De Rekenkamercie's Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer hebben een enquête laten uitvoeren onder inwoners. De resultaten zijn getoetst met behulp van een evaluatiemodel dat berust op vier kwaliteitsmaatstaven van inwonersparticipatie (zie onderstaand kader).

Het evaluatiemodel met vier kwaliteitsmaatstaven van inwonersparticipatie:

- De eerste twee kwaliteitsmaatstaven 'Realisatiekracht' en 'Democratie' zijn op te vatten als het gewenste resultaat van participatie.
- De laatste twee 'Kwaliteit van samenwerking' en 'Professionele vormgeving' zijn op te vatten als voorwaarden die moeten worden ingevuld om de gewenste resultaten te realiseren.

	Kwaliteitsmaatstaf ©Partners+Pröpper	Hoofdnormen
Resultaat	Realisatiekracht	Participatie draagt bij aan realisatie van maatschappelijke opgaven.
	Democratie	Participatie versterkt de democratie door een navolgbare en zorgvuldige afweging van belangen, grote betrokkenheid, wederzijds begrip en vertrouwen.
Voorwaarden	Kwaliteit van samenwerking	Participatie vraagt om constructief samenspel en -interactie tussen de gemeente en belanghebbenden uit de lokale samenleving en heldere verwachtingen over en weer.
	Professionele vormgeving	Participatie vraagt om een doordachte werkwijze en -vorm die aansluit op de beoogde doelen van participatie

- In het onderzoek van 2021 heeft de Noordelijke Rekenkamer ook een enquête uitgezet onder de bevolking om zicht te krijgen op de gewenste en feitelijke participatie in het RES-proces.
- In datzelfde onderzoek van 2021 heeft de Noordelijke Rekenkamer gebruik gemaakt van een zgn. Scorekaart Democratie, een instrument waarmee beoordeeld is hoe de totstandkoming van de RES Groningen zich verhoudt tot verschillende onderdelen van democratische legitimiteit.
- In het onderzoek van 2020 heeft de Noordelijke Rekenkamer casusonderzoek gedaan en daarnaast de aanpak van de drie Noordelijke provincies vergeleken met het Deense beleid op het gebied van de energietransitie.
- De Rekenkamer Zeist is met behulp van een haalbaarheidsanalyse nagegaan of de gemeente bij de actielijnen Warme wijken en Duurzame bronnen haar doelstellingen voor 2030 en 2050 tijdig realiseert.

De Rekenkamer Zeist schrijft: “Of de gemeente Zeist haar doelstellingen voor 2030 en 2050 tijdig realiseert, heeft zij niet volledig in eigen hand. Zij is daarvoor deels afhankelijk van partijen waar zij mee samenwerkt en deels van maatschappelijke ontwikkelingen waar zij geen of weinig invloed op heeft. Een nuttig concept om dit onderscheid helder te maken zijn de cirkels van controle, invloed en betrokkenheid. De gemeente heeft volledige controle over het eigen beleid en de acties die zij op basis daarvan neemt. Zij heeft invloed op de partijen waarmee zij samenwerkt, zoals de Stichting Energie Zeist, woningcorporaties en op het gedrag van haar eigen inwoners. Tot slot is zij betrokken bij factoren die zij niet kan beïnvloeden, zoals de ontwikkeling van de energieprijzen en de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen op haar grondgebied zoals aardwarmte. Binnen de context van dit onderzoek beschouwen wij de doelstellingen van de gemeente als haalbaar wanneer zij zelf voldoende acties onderneemt met een reële kans van slagen, zij voldoende invloed uitoefent op andere partijen om hen ook voldoende kansrijke acties te laten ondernemen en er geen (niet beïnvloedbare) factoren aanwezig zijn of voorzien worden die realisatie van de doelstellingen blokkeren. Haalbare doelstellingen bieden dus geen garantie op succes en omgekeerd kunnen doelstellingen die op dit moment onhaalbaar lijken door onverwachte meevallers alsnog gerealiseerd worden.”

- Rekenkamer Zeist heeft ook een kwantitatieve analyse uitgevoerd op basis van data verkregen uit de documentstudie en andere openbare kengetallen. Er is een berekening gemaakt van de verwachte resultaten van de geplande acties en deze zijn afgezet tegen de in de door de gemeente opgestelde routekaart met doelen.
- In het onderzoek van de gezamenlijke Provinciale Rekenkamers is ook een kwantitatieve analyse uitgevoerd op basis van gegevens uit de [Regionale Klimaatmonitor](#).
- Rekenkamer Noordoostpolder heeft een benchmark uitgevoerd op organisatie (visie, beleid en monitoring), uitvoering (behaalde resultaten, mate van realisatie van beleidsdoelen) en regievoering (kaders stellen, faciliteren, samenwerken, initiëren, rol gemeenteraad).
- Rekenkamer Stichtse Vecht heeft ook een benchmark uitgevoerd, maar dan op basis van secundaire data. Voor de vergelijking is zoveel mogelijk aangesloten is bij de indicatoren uit de [Regionale Klimaatmonitor](#) van het CBS en [waarstaatjegemeente.nl](#) van de VNG.

- Rekenkamer Ridderskerk heeft ook een benchmark uitgevoerd op een aantal (kern)indicatoren. De benchmark bestaat uit twee componenten:
  - 1) vergelijking op beleid waarbij vooral gekeken is naar ambitie en instrumentarium.
  - 2) vergelijking aan de hand van data waarbij ook zoveel mogelijk aangesloten bij de indicatoren uit de Regionale Klimaatmonitor van het CBS en waarstaatjegemeente.nl van de VNG.
- Tot slot nog een aantal mooie voorbeelden uit Rekenkameronderzoeken naar de energietransitie die de NVRR hier ook benoemd wil hebben:
  - De Rekenkamer's van Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel hebben een zogenaamde Arbak gemaakt (link: <https://www.arkbakenergie.frl/arkbak/start-met-de-arkbak>)

Arkbak is Fries voor gereedschapskist. De Arkbak is gemaakt om raadsleden te helpen bij hun rol in de energietransitie. Bij de werksessies die gehouden werden in het kader van het onderzoek naar de rol van de raad bij de energietransitie, bleek dat raadsleden veel behoefte hebben aan informatie. Het gaat daarbij om kennis, voorbeelden en handige links. Deze Arbak voorziet daarin. De Arkbak geeft de drie rollen weer van de gemeenteraad (kaders stellen, controleren en vertegenwoordigen) en tevens de vier fasen van beleidsvorming (startfase, planvormingsfase, vaststellingsfase en fase van uitvoering). Per fase en onder de verschillende rollen zijn aandachtspunten aangegeven. De virtuele laatjes van de Arkbak kunnen worden opengemaakt om de aandachtspunten, nadere informatie, voorbeelden en handige links te kunnen lezen.

- De provincie Groningen heeft naar aanleiding van het Rekenkameronderzoek van de Noordelijke Rekenkamer een dashboard gemaakt waarin de aanbevelingen staan, de maatregelen die naar aanleiding daarvan genomen zijn en de voortgang van de maatregelen. De link naar het dashboard: <http://www.monitorgroningen.nl/rekenkamer/152>
- Harlingen: Heeft normen gebruikt voor het toetsen van het duurzaam handelen van de gemeente zelf. Het normenkader is gebaseerd op Governance Monitor Duurzame Gemeenten.

De Governance Monitor Duurzame Gemeenten is ontwikkeld om de bestuurskracht voor duurzame ontwikkeling van de gemeente in beeld te brengen. Het biedt tevens een handelingsperspectief voor verbeterstappen, passend bij het eigen ontwikkelpad van de gemeente. De monitor onderscheidt de volgende thema's:

- Gemeentelijke organisatie en bedrijfsvoering
- Samenwerken en verbinden
- Beleidskaders formuleren en integreren
- Uitvoeren en handhaven
- Faciliteren
- Financiële arrangementen
- Monitoren

Met behulp van de monitor is een beeld geschetst van de duurzaamheid van de gemeente Harlingen als bedrijfsmatige organisatie en van het ambitie- en prestatieniveau van het gemeentelijk beleid. Hierbij gaat het erom wat de gemeente Harlingen – samen met anderen – organiseert om bij te dragen aan duurzame ontwikkeling. De monitor blijkt daarnaast een nuttig instrument te zijn om verbanden te leggen tussen de VN-Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling en de inzet van de gemeente Harlingen op sociaal, economisch en milieuterrein, in samenwerking met lokale partners. De governance thema's van de monitor vormen belangrijke randvoorwaarden voor de bijdrage aan de zeventien internationaal afgesproken doelen.

- Rekenkamer Oost-Nederland heeft, voor de blik van buiten op het onderzoeksplan en de bevindingen, enkele experts bij het onderzoek betrokken van de Universiteiten Utrecht en Groningen en het Rathenau Instituut in Den Haag.
- De Randstedelijke Rekenkamer deed een onderzoek naar de bedrijfsvoering van en de rol van de provincie bij het Warmtebedrijf. Het is een voorbeeld van onderzoek waarbij tijdens de uitvoering en voor de rapportage gebruik is gemaakt van geheime informatie. Een aantal passages in het rapport zijn daarom zwart gemaakt.
- De Rekenkamer die Ridderkerk koos ervoor om bij de onderzoeksvragen de vraag te stellen: Welke mogelijke effectieve beleidsmaatregelen worden *niet* door Ridderkerk ingezet, met andere woorden wat zouden ze kunnen missen c.q. welke extra kansen zijn er?
- De Rekenkamer die Hoeksche Waard heeft ter inspiratie een lijst in het rapport opgenomen met 13 effectieve maatregelen die andere gemeenten hebben toegepast.

5. Rekenkamerrapporten in het NVRR–Metadossier Energietransitie

- Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel, *Raad weten met energie*, 2020
- Alphen aan den Rijn, *Energieakkoord Holland Rijnland 2017–2025. Onderzoek naar de uitvoering in Alphen aan den Rijn*, 2023
- Amsterdam, *Verduurzaming warmtevoorziening met warmtenetten. Geen geïsoleerd vraagstuk*, 2019
- Apeldoorn, *Verkenning energietransitie Apeldoorn, Schakelen naar de hoogte versnelling*, 2018
- BEL gemeenten (Blaricum, Eemnes en Laren), *Inzicht in de energietransitie binnen de BEL-gemeenten*, 2020
- Bergeijk, *Klimaatneutraal in 2025. Met hernieuwde energie*, 2018
- Breda, *Het Bredase klimaatbeleid Evaluatie 2008–2018– mooie ambities, nu naar meer resultaat!* 2019
- Den Haag *Meer doen met meedoen, bewonersparticipatie in de energietransitie*, 2023
- Den Helder, *Quickscan Duurzaamheidsbeleid gemeente Den Helder*, 2021
- Eindhoven, *Duurzaamheid The Next Step*, 2017
- Harlingen, *Rekenkameronderzoek naar het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Harlingen*, 2020
- Hilversum, *Betrokkenheid inwoners energie en warmtetransitie*, 2021
- 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg, *De energietransitie in 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg*, 2023
- Hoeksche Waard, *Gemeente Hoeksche Waard in 2040 energieneutraal?* 2020
- Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, *Energiebeleid bij Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden*, 2021
- Hoogheemraadschap van Rijnland, *Rijnland energieneutraal*, 2021
- Krimpenerwaard, *Quickscan. De rol van de raad bij de Regionale Energiestrategie*, 2023
- Leeuwarden, *Voortgang Energietransitie Leeuwarden*, 2018
- Middelburg, *Rekenkamerbrief Duurzaamheid Middelburg*, 2022
- Nijmegen, *De knop om, Lessen voor de energietransitie*, 2018
- Noordelijke Rekenkamer, *Regionale democratie vergt energie. Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de Regionale Energiestrategie*, 2021
- Noordelijke Rekenkamer, *Verdeling onder hoogspanning. Onderzoek naar verdeling kosten en baten bij duurzame-energieprojecten*, 2020
- Noordoostpolder, *Energiek vooruit. Onderzoek naar de inzet van de gemeente Noordoostpolder in de energietransitie en de rol van de raad*, 2020
- Provinciale Rekenkamers (rapport van alle provincies), *Energie in Transitie*, 2018
- Randstedelijke Rekenkamer, *Leiding onder druk. Onderzoek naar de provinciale besluitvorming en informatievoorziening inzake het Warmtebedrijf Rotterdam*, 2020
- Rekenkamer Oost-Nederland, *Inspannen voor draagvlak. Rol provincie Gelderland en Overijssel bij draagvlak voor hernieuwbare opwek*, 2020
- Ridderkerk, *De energietransitie in Ridderkerk*, 2021
- Rotterdam, *Warmte zonder leiding*, 2019
- Stichtse Vecht, *Worstelen met klimaatbeleid*, 2022
- Utrecht, *Grip op energietransitie. Een onderzoek naar de beïnvloedingsmogelijkheden van de gemeente bij concrete projecten*, 2021
- Veenendaal, *Energie: Van ambitie naar transitie*, 2020
- Veldhoven, *Naar meer zicht op duurzaamheid*, 2021
- Venray, *Energieambities Venray*, 2022
- Wageningen, *Onderzoek naar de effectiviteit van het Wageningse klimaatbeleid*, 2020
- Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam–Voorburg en Zoetermeer, *Energie steken in participatie. Een onderzoek naar participatie ten behoeve van Regionale Energiestrategie 1.0.*, 2022

- Waterschap Rivierenland, *Doeltreffendheid en doelmatigheid energieneutraal waterschap in 2030*, 2022
- Zaanstad, *Grip op warmtenetwerk Zaanstad*, 2023
- Zaanstad, *Energiebesparings- en informatieplicht bij bedrijven in Zaanstad*, 2023
- Zeist, *Zeist energieneutraal, onderzoek naar de gemeentelijke ambities*, 2023
- Zuidelijke Rekenkamer, *Reflectie basisrapportage Limburgs Energie Fonds*, 2021